

ПСЕВДОСУРЖИК ЯК ЛІНГВОКУЛЬТУРНЕ ЯВИЩЕ

Григоренко Ірина Василівна,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української літератури
НПУ імені М.П.Драгоманова
iragrigorenko@ukr.net

Явище суржику в українському мовному дискурсі є відомим як науковцям, так і найширшому загалові. Одинадцятитомний академічний «Словник української мови» визначає суржик як елементи двох або кількох мов, об'єднані штучно, без додержання норм літературної мови; нечиста мова [5]. Змішування двох і більше мов у побутовому мовленні – не тільки суто українське явище, що виникло в силу змішування близьких граматично та географічно російської і української мов. Так, у США існує Spanglish (іспансько-англійське мовне змішування) та Тех-Мех (специфічне змішування іспанської та англійської у Техасі). На території колишньої Чехословаччини функціонує Českoslovenčina (Czechoslovak) – змішування чеської і словацької, у Білорусі є трасянка – мовне змішування білоруської та російської. У мовній свідомості українців протягом останніх років закріпилась надто узагальнене, спрощене уявлення про суржик як про мішане українсько-російське усне мовлення, причому поняття *суржик* має яскраво негативну конотацію. Л. Масенко зауважує, що негативне ставлення до суржику як мовного мішанця характерне і для публіцистичного дискурсу, і для масової свідомості[3, с. 4–5].

Таке негативне ставлення до суржику (виправдане і зрозуміле) все ж призводить до шкідливих для української мови наслідків, коли чимало спільних для російської і української мов лексем сприймаються як суржик, фіксуючи в українському суспільстві комплекс меншовартості: слово схоже на російське – суржик, недостойне бути у літературному слововживанні.

З лексичного погляду найближчою до української є білоруська мова (84% спільної лексики), польська (70% спільної лексики), словацька (68% спільної лексики). Російська мова знаходиться тільки на четвертій позиції за лексичною близькістю до української – 62% спільної лексики; це не так і багато. Для прикладу, за своїм лексичним складом англійська мова та голландська мають 63% спільної лексики, а шведська та норвезька – 84% (детальніше тут: <https://tsn.ua/blogi/themes/politics/top-5-mifiv-pro>)

ukrayinsku-movu-1034590.html). Однак четверта позиція не «рятує» українські лексеми від звинувачень у нібито калькуванні з російської. І україномовні, і російськомовні громадяни України у спілкуванні українською усіляко прагнуть досягнути «чистоти» мовлення, уникнути звинувачення у незнанні української, у неграмотності та неосвіченості. Часто це призводить до того, що і діалекти, і розмовна лексика, і жаргон, і сленг тощо помилково сприймаються саме як суржик. Така ж проблема виникає і з українськими лексемами, які є спільним для обох мов – як російської, так і української.

Українська мова є синонімічно багатогою. Це можна пояснити, зокрема, і тим, що тривалий час в українській мові в силу зрозумілих причин не розвивався офіційно-діловий стиль, який є максимально унормованим та регламентованим, має високий ступінь стандартизації мовлення як на граматичному, так і на лексичному рівнях, а тому можливість використання синонімів тут мінімальна. У свою чергу процес утворення синонімів відображає розвиток мови, взаємодію літературної мови і діалектів, розподіл лексем між функціональними стилями. Одним із ключових джерел синонімії в усіх мовах є лексичні запозичення. Однак підвищена «настороженість» сучасних мовців щодо суржика часто «відсікає» з української мовної норми ті лексеми, що були паралельно запозичені і російською, і українською мовою, наприклад слово *процент*. Насправді лексема *процент* з італійської через німецьку прийшла у східнослов'янські мови, а *відсоток* – калькований вислів з латинізованого терміна, що буквально означає «від сотні». За радянських часів слово *відсоток* трактувалось як «націоналістичне», тому його активно уникали в літературному слововживанні, а сьогодні намагаються не використовувати слово *процент*, вважаючи його калькою з російської. Схоже трапилося з багатьма українськими словами, які є нормою для українського мовлення і зафіксовані в академічних словниках[5], але у свідомості мовців вони часто марковані як суржикові, наприклад: *янтар*, *яд*, *успіти*, *роди*, *стакан*, *жара*, *ждати*, *бесідка*, *руль*, *поїзд*, *тьотя* тощо.

Проблема розмежування суржика і мовної норми (її стилістичних різновидів) є складною у сучасній лінгвістичній науці. Мовець (у тому числі і професійний філолог) зазвичай без допомоги тлумачного, етимологічно та діалектологічного словників далеко не завжди здатен розмежувати суржик та мовну норму. Тому можемо констатувати, що в новітньому українському соціолінгвальному просторі з'явився феномен – *псевдосуржик*, який ще не став предметом лінгвістичних та культурологічних наукових розвідок.

Псевдосуржик ми розуміємо як потрактування нормативних явищ українського мовлення, насамперед на лексичному рівні, як росіянізмів, суржикізмів. Пересічному мовцю, а часто і професійному філологу, так і хочеться сказати *буришин* замість *янтар* і *склянка* замість *стакан*. Це є абсолютно нормальним, проте варто бути обережним, уникаючи певних лексем виключно з суб'єктивних причин, адже жоден філолог, жоден

носії мови не може знати усі лексеми, наявні в його рідній мові, тим більше з урахуванням діалектів, сленгу, новотворів, не може розпізнавати їх «українськість» на слух, не користуючись при цьому різними видами академічних словників. Так, О. Данилевська, проаналізувавши уявлення мовців (зокрема школярів) про суржик у контексті посттоталітарних деформацій мовної ситуації в Україні на початку ХХІ століття, робить висновок, що «поняття «суржик» у мовній свідомості сучасних українських підлітків свідчить, з одного боку, про негативне ставлення до будь-яких форм мішаного українсько-російського усного мовлення, а з іншого, – про нерозрізнення ними інтерферентних та діалектних розмовних явищ, що зумовлює спрощене сприйняття й хибне потрактування мовних фактів, підживлює побутування стійких стереотипів, які посилюють конфліктність мовного простору» [2, с. 94].

Нещодавно українці у соцмережах жваво обговорювали одну з останніх медіаподій – Євробачення 2020 (детальніше тут: <https://apostrophe.ua/ua/article/lime/scandal/2020-02-24/ukrainskiy-pevets-razglyadel-zradu-v-pesne-pobediteley-natsotbora-no-poluchil-na-eto-horoshiy-otvet/31150>) та перемогу у нацвідборі етногурту Go-A з пісню «Соловей». У медіа ім'я Ванюша, використане авторами пісні, наводили як аргумент чужорідної естетики, адже це росіянізм, вияв суржика. Натомість серед українських офіційних імен та їх варіантів у словнику-довіднику Інституту мовознавства імені О.О.Потебні Національної академії наук України на с. 61 подано і форму *Ванюша* як варіант імені *Іван*, тобто форма Ванюша – не суржик, а розмовний варіант імені Іван[1].

Боротьба за чистоту української мови має і не зовсім очікувані наслідки, як-от псевдосуржик. До того ж погоджуємося з О. Михальчуком, який зазначає: «З позиції соціолінгвістичного прогнозування динаміки мовної поведінки заклики за чистоту української мови [...] є небезпечними для вітальності української мови, тому що в мовній свідомості громадян, особливо білінгвів, закладається комплекс «неправильності» власної української і нівелює бажання розмовляти українською»[4, с. 329]. Зауважимо, що природним у розвитку усіх мов світу є і зникнення з активного вжитку на певному історичному етапі деяких лексем, їх перехід у категорію рідковживаних або архаїзмів. Однак не варто при цьому стигматизувати певні українські лексеми, бо вони звучать надто «по-російськи». Це є зрозумілим в умовах гібридної інформаційної війни, але все ж не є природним шляхом розвитку мови. Цілком погоджуємося з твердженням О. Данилевської, яка зауважила наступне: «Сформоване в умовах посттоталітарної деформації мовної дійсності уявлення про суржик як про будь-яке інтерфероване, ненормативне усне українське мовлення підважує престиж української мови, змушує носіїв такого мовлення соромитися не лише своєї мови, а й етнічності, що, зрештою, спричиняє розмивання критеріїв національної ідентичності» [2, с. 94].

Отже, псевдосуржик є відносно новим лінгвокультурним явищем,

яке найближчим часом має стати повноцінним науковим об'єктом для досліджень на перетині лінгвістики, соціолінгвістики та лінгвокультурології. При цьому дослідники мають усвідомлювати як деструктивність впливу російської мови на українську, так і шкідливість помилкового визначення мовних явищ як суржикю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Власні імена людей : слов.-довід. / Л. Г. Скрипник, Н. П. Дзятківська ; ред. В. М. Русанівський; НАН України, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні. 3-тє вид., випр. Київ: Наук. думка, 2005. 334 с.
2. Данилевська О. М. Уявлення школярів про суржик у контексті посттоталітарних деформацій мовної ситуації в Україні на початку XXI століття. *Вісник КНЛУ*. Серія Філологія. Том 21. № 2. 2018. С. 90-99.
3. Масенко Л. Т. Суржик: між мовою і язиком. К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2011. 135 с.
4. Михальчук О. І. Мова як символ в етнічній та мовній свідомості: соціолінгвістичні параметри. *Життя – у слові: Збірник наукових праць на пошану академіка В.М. Русанівського*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2011. С. 323-331.
5. Академічний тлумачний словник української мови [Електронний ресурс]. URL: <http://sum.in.ua/>

KATEGORIA CZASU W DYSKURSYJNYM JAKO WYZNACZNIK PRZYNALEŻNOŚCI KULTUROWEJ

Dargiewicz Marta,
magister, doktorantka w Instytucie Językoznawstwa
Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach
dargiewicz@op.pl

REWOLUCJA NEGOCJACYJNA

Współczesny świat to świat negocjacji – świat, w którym problemy są już rozwiązywane nie tylko i wyłącznie za pomocą wydawania decyzji zapadających na „górze” hierarchii, ale świat, w którym głos mają również ci na samym jej dole. Dziś wszyscy negocjujemy – począwszy od kilkuletniego dziecka, które chce przekonać rodziców do swojego pomysłu, przez biznesmenów, policjantów, prawników, mieszkańców danego regionu, pracowników firmy niższego i wyższego szczebla po głowy państwa reprezentujące odmienne kultury. Przy stole negocjacyjnym może zasiąść każdy, bez względu na stan majątkowy, wykształcenie, płeć, kolor skóry czy wyznanie, i może bronić swoich interesów, wartości czy przekonań.

Negocjacje w ciągu ostatnich kilkudziesięciu lat zyskały rangę stałej aktywności językowej, a w państwach o rozwiniętym systemie rynkowym wiedza z zakresu negocjacji zaliczana jest do podstawowego kanonu wykształcenia